

Intervju-undersøkelsen, utvalg og metoder

GRUNNLAGET FOR UTVALGET

Til intervju-undersøkelsen blant ugifte mødre ble det overveid å ta med i utvalget ugifte mødre fra hele Norge, men dette ble siden oppgitt på grunn av de store økonomiske og praktiske vansker et slikt opplegg ville innebære. I stedet ble det besluttet å konsentrere seg om Oslo, både fordi det der forelå større mulighet for å få tak i et representativt utvalg,¹ og fordi man der kunne vente å finne et større antall ugifte mødre innenfor en mindre geografisk enhet.

Men på et tidlig tidspunkt ble det klart at det ikke skulle bli lett å skaffe et riktig sammensatt utvalg til intervju-undersøkelsen. For det første viste det seg at ugifte mødre er en av de virkelig vanskelig tilgjengelige grupper i det norske samfunn, og for det andre viste det seg at det ikke fantes noe register som uten videre kunne brukes som utgangspunkt for et representativt utvalg. En «ugift mor» utgjør nemlig ikke en statistisk registreringsenhet, selv om en slik enhet naturlig ville høre hjemme både i befolknings-, sosial- og barnevernsstatistikken.²

Det ble barnetrygdens registre som ble brukt som grunnlag for utvalget, men som vi skal se, var dette ikke det ideelle utgangspunkt.³

Det var ingen som på det tidspunkt utvalget ble tatt, visste hvor mange ugifte mødre med barn i alderen 0–16 år det fantes i Oslo. For hele Norge var antallet av ugifte mødre i 1962 blitt estimert til ca. 15 000, og siden 10–15 prosent av fødslene utenfor ekteskap finner sted i Oslo, kunne man, under forutsetning av minimal ut- og innflytting og like giftermåls- og adopsjonsrater, estimere antallet av ugifte mødre med et hjemmeværende barn i alderen 0–16 år til å ligge mellom 1500 og 2250 på dette tidspunkt.⁴

Det ville være uoverkommelig og også lite verdifullt å intervju *alle* disse ugifte mødre, og i stedet ble det bestemt å konsentrere seg om ugifte mødre med ett barn som var enten åtte år, fire år, ett år eller under ett år. Da barnets alder ble valgt ut som en vesentlig faktor, ble det gjort fordi vi ventet at denne variabel ville avspeile en god del av morens aktuelle livssituasjon. Det er rimelig at en ung kvinne som akkurat er blitt ugift mor, står overfor helt andre tilpasningsvansker enn en kvinne som har vært ugift mor i åtte år. Den første må lære å tilpasse seg selv i miljøet, mens den siste rimeligvis vil oppleve tilpasningsvanskene til skolebarnet som mer vesentlige. Hos barnehagebarnet er det kanskje ikke kameratene, men den manglende far som er et alvorlig problem, mens moren til den ettårige vil stå midt oppe i konflikter mellom rollen som mor og rollen som yrkeskvinne. Alle sammen ville de ha felles problemer, men like mange problemer ville sikkert være forskjellige og avhengige av hvor gammelt barnet var.

En forutsetning for at den ugifte mor skulle komme

med i utvalget var at barnet bodde hjemme hos sin mor på intervjutidspunktet. Hadde moren hatt barnet på barnehjem siden fødselen, ville hennes situasjon utadtil på mange måter være å sammenligne med den til en ugift kvinne uten barn, på samme tid som hun ville ha problemer i forhold til sitt barn som var helt spesifikke for hennes situasjon. Men ikke bare disse mødre, men også de mødre som på intervjutidspunktet ikke selv hadde sine barn hos seg, måtte av tekniske grunner holdes utenfor utvalget.

En annen betingelse for å komme med i vårt utvalg, var at de ugifte mødre ikke hadde vært gift tidligere. Vi opererer altså her med en definisjon av ugift mor som er *forskjellig* fra den offisielle statistikk, men i overensstemmelse med den vi anvendte i forrige kappittel. Ifølge analysen av fødselsmeldingene, utgjorde de tidligere gifte kvinner som fikk et barn utenfor ekteskap 17 prosent av samtlige fødsler utenfor ekteskap. En god del av de separerte var allerede på vei inn i et nytt ekteskap, og for de øvrige gjelder det at de allerede har en «frue»-tittel og et tidligere ekteskap å vise til, som gjør at de ikke nødvendigvis utleveres overfor omgivelsene som ugifte mødre. De før-gifte som får barn utenfor ekteskap, får problemer og tilpasningsvanskeligheter utadtil som i høyere grad vil ligne på de problemer og tilpasningsvansker som de andre skilte og enker møter det øyeblikk de blir enslige. Vi valgte derfor å la de før-gifte tilhøre denne gruppen av enslige mødre.

En tredje betingelse for å komme med i utvalget ble at den ugifte mor bare måtte ha ett barn. Vi antok

at ugifte mødre med mer enn ett barn var heller få (11 prosent for hele Norge 1960) og at deres problemer ville være av en annen art enn den øvrige gruppes. Dette kunne det for så vidt ha vært interessant å belyse, men da utvalgsmetoden ikke tillot oss å fange inn denne gruppen, lot vi dette problemet ligge.⁵

I Oslo trygdekasse fikk vi oppgitt at det var 2860 enslige forsørgere som mottok barnetrygd for første barn og 444 av disse hadde barn født enten i 1955, 1959, 1962 eller 1963, som svarte til de aldersgrupper vi var interessert i. Av disse var 372 mulige intervjuobjekter.⁶ Allerede dette ga en pekepinn om at det antatte antall ugifte mødre måtte være for høyt, selv om det i Trygdekassens tall ikke var tatt med de ugifte mødre som ennå ikke hadde søkt barnetrygd eller som av en eller annen grunn ikke ønsket denne form for hjelp.

VURDERING AV UTVALGET

Av de tilskrevne 372 barnetrygdmottakere viste det seg å være bare 134 som var ugifte mødre med ett hjemmeboende barn på enten åtte, fire, ett år eller under ett år. Av disse 134 ble det intervjuet 77 eller 57.5 prosent. Under normale forhold ville dette ha vært en lav svarprosent. Men tatt i betraktning både at ugifte mødre er vanskelig tilgjengelige som gruppe, og at fremgangsmåten var uvanlig på den måten at svarpersonene selv måtte gi sin skriftlige tillatelse til å la seg intervju, så var resultatet kanskje ikke så ille likevel. Det

var derfor spennende å se om de 42.5 prosent som ikke hadde svart på vår henvendelse, var svært forskjellige fra dem som hadde svart. De to variabler vi her hadde som kontroll, var barnets alder og morens alder. Når det gjelder barnets alder, var det ingen forskjell på vårt utvalg og de ikke intervjuede. Blant de ugifte mødre som ikke lot seg intervjuer, var øst imidlertid noen færre i aldersklassen 20–24 enn i gruppen som ble intervjuet. (Tabell 1.)⁷

En sammenligning av aldersfordelingene til de intervjuede ugifte mødre og til samtlige ugifte mødre i utvalget.

Tabell 1.

	Aldersfordelingen for de intervjuede ugifte mødre	Aldersfordelingen for de ikke- intervjuede ugifte mødre i utvalget
Under 18 år	2	4
18–19 år	12	16
20–24 år	33	19
25–29 år	12	7
30–34 år	5	4
35–39 år	6	4
40 år og over	7	3
	N = 77	N = 57

For våre formål betyr denne skjevhet i materialet at vi stadig må ha den i tankene når vi diskuterer resultatene av undersøkelsen. Men utover denne ene skjevheten finnes det mange flere som sikkert slår enda sterkere ut. Vi vet bare ikke nok om det og kan derfor ikke direkte ta hensyn til det. Men vi kan prøve å bøte litt på det ved til stadighet å sammenligne vårt intervjumateriale med alle de andre data som kommer

fra Ligningsvesenet, Oslo helseråd, Bidragsfogden i Oslo og Statistisk Sentralbyrå. (Som det siden fremgikk, manglet det i materialet både en del av de best økonomisk stilte og en del av de dårligst økonomisk stilte ugifte mødre. Dessuten var det bare få av de ugifte mødre som levde sammen med barnets far eller en potensiell ektemann som besvarte vår henvendelse.)

FØR-GIFTE, ENSLIGE MØDRE SOM KONTROLLGRUPPE

Da opplegget til undersøkelsen ble diskutert, kom spørsmålet opp om det ikke ville være klokt å bruke en kontrollgruppe av før-gifte, enslige mødre. Det ble hevdet at den ugifte mors situasjon ikke så mye er en funksjon av at hun ikke har inngått ekteskap med barnets far, men at hun i likhet med alle de andre enslige mødre er en «halv» familie som det i alle fall er vanskelig å godta i et samfunn som har bygd hele familieinstitusjonen opp omkring den «hele» familie med både mor og far. Å bruke før-gifte enslige mødre som kontrollgruppe ville ha vært en riktig fremgangsmåte dersom vi kunne ha oppnådd to sammenlignbare grupper av henholdsvis ugifte mødre og før-gifte, enslige mødre. Men i både den danske⁸ og den svenske⁹ undersøkelse gikk det fram at for det første var de før-gifte, enslige mødre en god del eldre enn de ugifte mødre, og for det andre var deres barn en god del eldre enn de ugifte mødres barn. Dette betydde at det ville være vanskelig med det lille utvalget vi hadde til rådighet i Oslo å finne to store nok grupper av henholdsvis ugifte mødre med ett hjemmeboende barn

og før-gifte, enslige mødre med ett hjemmeboende barn som var sammenlignbare med hensyn til morens og barnets alder.

Som det fremgår av Tabell 3 (note 6), holdt vår antakelse stikk om at det ikke var mulig å finne fram til to tilstrekkelig store og sammenlignbare grupper med hensyn til barnets alder. Det var i oktober 1964 bare 8 før-gifte, enslige mødre med ett hjemmeboende barn født i 1963, mens det var 52 ugifte mødre i samme kategori. Til gjengjeld var det 52 før-gifte, enslige mødre med ett hjemmeboende barn født i 1955, mens det i samme kategori bare var 2 ugifte mødre.

Også når det gjaldt morens alder, skulle det vise seg at vi sto overfor to grupper som ikke umiddelbart kunne sammenlignes. Dette fremgår av Tabell 2, som rimelig kunne være viser at før-gifte, enslige mødre er en god del eldre enn de ugifte mødre. Dette ville

En sammenligning av aldersfordelingene til samtlige ugifte mødre i utvalget og til samtlige før-gifte, enslige mødre i utvalget.

	Aldersfordelingen for samtlige ugifte mødre i utvalget	Aldersfordelingen for samtlige før-gifte, enslige mødre i utvalget
Under 18 år	4.5	1.0
18—19 år	20.9	2.9
20—24 år	38.8	18.6
25—29 år	14.1	21.6
30—34 år	6.7	19.6
35—39 år	7.5	18.6
40 år og over	7.5	17.7
Total	100.0 N = 134	100.0 N = 102

derfor være en annen vesentlig faktor som måtte forklares, dersom den videre analyse med før-gifte, enslige mødre som kontrollgruppe, skulle fortsettes.

INTERVIUSITUASJONEN

Til intervjuingen ble det brukt et langt og detaljert spørreskjema som intervjueren fylte ut. Selve intervjuet varte vanligvis mellom to og tre timer.

Som intervjuere ble brukt kvinnelige sosiologi- og psykologistudenter.¹⁰ Vi forventet at intervjusituasjonen kunne bli vanskelig på grunn av de intime spørsmål vi ønsket å stille, og det ble derfor lagt ekstra vekt på intervjutreningen.

Siden alle deltakere i undersøkelsen på forhånd hadde gitt sitt skriftlige samtykke til å la seg intervjuet, var det ingen vansker med å oppnå kontakt.

Intervjuingen gikk godt, og vi fikk direkte det inntrykk at de fleste av svarpersonene var glade for å kunne snakke ut om problemene med en nøytral utenforstående. Samtalen varte ofte utover selve intervjuet som i nesten alle tilfeller ble foretatt i hjemmet til den enslige mor.

SAMMENDRAG

Det skulle vise seg at det bød på store vansker å komme fram til et skikkelig grunnlag for et representativt utvalg til intervju-undersøkelsen. Det fantes ikke et enkelt register som inneholdt opplysninger om samtlige ugifte mødre i Oslo-distriktet, og de registre som

inneholdt tilnærmedesvis de beste opplysninger, fikk vi ikke tillatelse til å bruke. Intervju-undersøkelsen ble vesentlig forringet av denne grunn.

Som grunnlag for utvalget ble brukt et register over samtlige kvinnelige barnetrygdmottakere med ett barn. Dette register var ikke ideelt for våre formål, både fordi det var svært heterogent, og fordi det ikke inkluderte hele den gruppen av ugifte mødre vi var interessert i å kontakte. Dessuten måtte det innhentes skriftlig tillatelse fra hver enkelt kvinne om hvorvidt hun ønsket å delta i undersøkelsen, og dette brakte svarprosenten en god del ned.

Det var 134 ugifte mødre med et hjemmeboende barn i de ønskede alderskategorier som hørte til vårt utvalg. Det var 58 prosent av disse som ble intervjuet. Med hensyn til barnets alder atskilte denne gruppe seg ikke fra den gruppen på 42 prosent som ikke ble intervjuet, men med hensyn til morens alder var det litt færre i gruppen 20–24 år som ikke ønsket å delta i undersøkelsen. Dette var de to eneste variabler vi kunne kontrollere direkte for.

En kontrollgruppe av før-gifte, enslige mødre med barn i de spesifiserte alderskategorier var ikke ønskelig fordi før-gifte mødre er eldre enn ugifte mødre, og deres barn er likeledes eldre enn ugifte mødres barn. Forskjellene er så store at det foreliggende materiale ikke ville bli stort nok til å gjennomføre en sammenligning av de to grupper.